

Tuletisinstrumendid

Lühikirjeldus

Tuletisinstrumentide, milleks on näiteks optsioonid, forvardid, futuurid jms, emiteerimisel kasutatakse mitmesuguseid alusvarasid, sh aktsiaid, võlakirju, väärismetalle ja valuutasid. Tuletisinstrumendid on lepingud, mis on seotud nende aluseks **olevate varade või näitajatega** (näiteks väärtpaberid, valuutad, intressimäärad, toorained või hinnaindeksid).

Sellist instrumenti võib rakendada

vara hinna ebasoodsa muutumise **riski neutraliseerimiseks** (nimetatakse ka riski maandamiseks)

investeeringu **tootluse suurendamiseks**, kasutades vähem kapitali, kui oleks vaja sama tootluse saavutamiseks alusvarasse investeerimisel

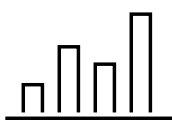
selleks, et saada kasu eri turgudel kujunenud **hindade vahest** (arbitraaž)

Tuletisinstrumentidesse investeerimise otsuse aluseks on ootus, et tulevikus muutub alusvara hind mingis ajavahemikus kindlal viisil. Seega peab investoril olema turul eeldatavatest arengusuundadest selge pilt. Lisaks peab tal olema täpne ettekujutus **investeeringu eesmärgist**: ta peab teadma, kas selleks on riski maandamine, tootluse suurendamine või arbitraaž. Investoril on võimalik valida sobiva riskiprofiiliga tuletisinstrument või instrumentide kombinatsioon ainult juhul, kui ta need eelnimetatud tingimused täidab.

Tuletisinstrumendid võivad olla nii standardsed kui ka mittestandardised. Standardsete instrumentide puhul on alati samasugused lepingutingimused ja tavaliselt kaubeldakse sellise instrumentidega kohas, kus avaldatakse hindu pidevalt.

Mittestandardised instrumendid on need, mille tingimused lepivad pooled eraldi kokku. Tavaliselt nimetatakse selliseid instrumente turuvälisteks (OTC) finantsinstrumentideks.

Pangad ja teised finantsvahendajad võivad pakkuda kliendi vajadustele kohandatud finantsinstrumente ja muid turuväliseid tuletisinstrumente, näiteks optsioone ja forvardeid.

Peamised riskid

Kui otse alusvarasse investeerides võib investor halvimal juhul kaotada kogu investeeringu, siis teatud tüüpi tuletisinstrumenti investeerides võivad tal lisaks investeeringu kaotusele tekkida ka täiendavad rahalised kohustused.

Tuletisinstrumente iseloomustab veel see, et üldjuhul muutub nende turuväärtus kiiremini ja järsemalt kui teistel finantsinstrumentidel. Seega on oluline täielikult mõista tuletisinstrumentidesse investeerimisega kaasnevaid riske ja vajaduse korral (kui turul toimub ebasoodne muutus) suurema kahjumi ärahoidmiseks kiiresti reageerida.

Väärtuse muutus. Tuletisinstrumenti väärtus oleneb nii alusvara hinna muutumisest kui ka lepingu järelejäänud ajast. Olenevalt instrumendi omadustest võib alusvara hinna muutus põhjustada tihti tuletisinstrumenti hinna suuremat muutust. Seega on tuletisinstrumenti hinna suhteline muutus tihti suurem alusvara muutusest. Seda nimetatakse võimendatud mõjuks ja see võib kaasa tuua investeeritud kapitali suurema tootluse võrreldes sellega, mis oleks saadud sama summa investeerimisel alusvarasse.

Edukas investering võib investeeritud kapitali kiiresti mitmekordistada. Samas võib võimendus-efekt toimida investori kahjuks, põhjustades tuletisinstrumendi pealt suurema kahjumi, kui oleks tekkinud alusvarasse investeerimisel.

Kui alusvara hind ei arene ootuste kohaselt, võib investor kaotada kogu investeeritud kapitali. Võimalik kasum ja kahjum oleneb tuletisinstrumentide ülesehitusest ning kasutamisest. Tuletisinstrumentide kestused varieeruvad väga lühikesest ajast kuni mitme aastani. Kestus mõjutab võimendust ja seega investeringuga kaasnevat riski. Näiteks on hinnamuutus sageli suurim siis, kui väärtpaberi lõpptähtpäevani on jäänud vähe aega.

Risk kaotada rohkem kui investeeritud kapital. Investeringud võivad olla kas piiratud või piiramata riskiga.

Aktsiate ja optioonide ostmisega kaasneb **piiratud risk**: halvimal juhul võib investor kaotada kogu investeeritud summa.

Kuid on ka **piiramata riskiga** tuletisinstrumente, mis võivad nõuda lisaks algsele investeringule täiendavat kapitali. Selline lisamaksete tegemise kohustus võib ületada alginvesteeringut mitu korda.

Täpsem teave konkreetse tuletisinstrumendiga seotud riskide kohta on esitatud tuletisinstrumendi põhiteabedokumendis (KID). SEB tuletisinstrumentide põhiteabedokumendid on kättesaadavad aadressil <https://www.seb.ee/KID>.

Eri liiki tuletisinstrumendid

Optsoon on kahe poole vaheline kokkulepe, mille alusel emitent on kohustatud alusvara varem kokku lepitud hinnaga ostma või optiooni ostjale müüma. Optiooni omanik maksab kokkuleppe sõlmimisel emitendile tasu (preemia) ja omandab õiguse, ent mitte kohustuse, nõuda optiooni kasutamist kokkuleppe alusel.

On kahte liiki optioone.

- **Ameerika optsoon** annab selle omanikule õiguse kasutada optiooni mistahes päeval enne optiooni tähtaja lõppu.
- **Euroopa optiooni** saab aga kasutada ainult optiooni lõpptähtpäeval.

Warrant on erilist liiki müügi- või ostuoptsoon. *Warrant*'i tähtaeg on tavaliselt üks aasta või pikem ning sellest tuleneb *warrant*'i omaniku õigus, ent mitte kohustus, osta või müüa kindel aktsia või valik eri aktsiaid varem määratud hinnaga kindlal kuupäeval.

Warrant'it kasutav pool maksab asjaomaste aktsiate eest ja saab need endale või (tavaliselt indeksi puhul) osaleb rahalises arvelduses.

Kui lõpptähtpäeval on aktsia või valitud aktsiate kogumi turuhind ostu-*warrant*'is märgitud

- hinnast kõrgem, siis rahalise arvelduse korral makstakse *warrant*'i omanikule *warrant*'is märgitud hinna ja turuhinna vahe;
- hinnaga võrdne või sellest väiksem, siis *warrant* lõpeb ja makset ei tehta.

Müügi-*warrant*'i puhul käitatakse vastupidi.

Tavaliselt ei seisne *warrant*'i emitendi eesmärk *warrant*'i aluseks oleva aktsia või aktsiakorvi ostmises. Seetõttu arveldatakse leping neil juhtudel, mil *warrant*'it võidakasutada, tavaliselt rahas.

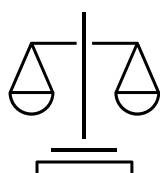
Forvardid ja futuurid on lepingud, milles osalised lepivad kokku õiguses ja kohustuses tulevikus osta või müüa alusvara kindlaksmääratud hinnaga.

Forvardi puhul antakse alusvara kas füüsiliselt üle või arveldatakse kasum või kahjum rahas. Futuuride puhul jälgitakse kasumit ja kahjumit iga päev lepingu tähtaja vältel, mis võib mõjutada lepingu sõlmimiseks vajalikku tagatist. Forvardeid on võimalik arveldada ainult lõpptähtpäeval, samal ajal kui futuuri võib arveldada (tehingu vastaspoolega lõpetada) millal tahes enne lõpptähtpäeva.

Swap on lepingupoolte kokkulepe vahetada teatud ajal maksevooge, näiteks fikseeritud intressimäära alusel tehtavaid makseid ujuva intressimäära alusel tehtavate maksete vastu (intressivahetustehing) või üht valuutat teise vastu (valuutavahetustehing). Võimalik on sõlmida väga erinevaid intressi- ja valuutavahetustehinguid.

Cross currency swap on intressimäära vahetustehingu liik, kus vahetus tehakse kahe valuuta vahel: ühes valuutas intressimaksed vahetatakse teises valuutas intressimaksete vastu. Vastastikused intressimaksed võivad olla ujuva või fikseeritud määraga. Pooled võivad kokku leppida eri valuutades nominaalsummade vahetamise swap'i alguskuupäeval ja tagasivahetamise lõppkuupäeval. Cross currency swap'i kasutatakse eelkõige juhul, kui äriühingu rahavood ja kohustused on eri valuutades.

Täpsem teave konkreetse tuletisinstrumendi ülesehituse ja toimepõhimõtete kohta (sh selle kohta, mis juhtub tuletisinstrumendi väärtusega erinevate turutingimuste korral) ning investeerimisringust väljumise ja investeeringu puhul nõutavate tagatiste kohta leidub **tuletisinstrumendi põhiteabedokumendis (KID)**. SEB tuletisinstrumentide põhiteabedokumendid on kättesaadavad aadressil <https://www.seb.ee/KID>.

Liigitus

Kõrge riskitasemega on tuletisinstrumendid, mille puhul on võimalik kaotada esialgne investeering (näiteks ostu- või müügioptsiooni ostmise).

Väga kõrge riskitasemega on tuletisinstrumendid, mille puhul on võimalik kaotada esialgsest investeeringust rohkem (futuudid, forvardid, optsioonid ning muu kõrge riskitasemega ja väga keerukad tooted, mille puhul võidakse kasutada finantsvõimendust).

Keerukus: kõiki tuletisinstrumente käsitatakse keerukate instrumentidena.

Maksustamine

Investeeringutelt saadud tulu maksustamine sõltub investori maksuresidentsusest ja õiguslikust vormist, kuid ka tulu liigist ja mitmetest muudest asjaoludest. Täpsemate juhiste saamiseks pöörduge oma maksuameti või maksunõustaja poole.